

O hrpi i apsolutno svemu

Čuljak, Zvonimir; Pećnjak, Davor

Source / Izvornik: Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2003, 2, 289 - 293

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:392215>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Razgovor / Interview

O hrpi i apsolutno svemu

TIMOTHY WILLIAMSON

Profesor Timothy Williamson (rođ. 1955) ubraja se među najistaknutije britanske i svjetske filozofe. Trenutačno je profesor filozofije na osobito uglednoj katedri na Sveučilištu u Oxfordu (*Wykeham Professor of Logic* na New Collegeu). Nakon studija matematike i filozofije te doktorata iz filozofije (Oxford) radio je kao predavač na Trinity Collegeu u Dublinu, kao tutor na Sveučilištu u Oxfordu (University College) te kao profesor logike i metafizike na Sveučilištu u Edinburghu. Bio je i gostujući predavač i istraživač na mnogim sveučilištima i znanstvenim centrima, kao što su Massachusetts Institute of Technology (SAD) i Princeton (SAD). Autor je knjiga *Identity and Discrimination* (1990), *Vagueness* (1994) i *Knowledge and Its Limits* (2000) te mnogih radova u najznačajnijim filozofskim i logičkim časopisima. Član je Britanske akademije (*British Academy*) te Kraljevskoga društva (*Royal Society*) iz Edinburgha. Razgovor s prof. Williamsonom vođen je tijekom njegova sudjelovanja na međunarodnom filozofskom simpoziju *Spoznaja i interpretacija* (*Cognition and Interpretation*), 10.–11. listopada 2003, održanoga u organizaciji Instituta za filozofiju u Zagrebu [vidi: www.fizg.hr].

- **Profesore Williamson, Vi ste naslijedili Michaela Dummetta i Davida Wigginsa kao *Wykeham Professor of Logic* na Sveučilištu u Oxfordu. Koje obveze i nastavne aktivnosti uključuje ta prestižna sveučilišna pozicija?**

Riječ “logika” u mojoj tituli u svom starom smislu pokriva veoma široko područje pitanja o jeziku, mišljenju, znanju, zaključivanju, istinitosti i najapstraktnijoj strukturi stvarnosti. Nastavu, u vidu predavanja i individualnog mentorstva, većinom držim poslijediplomskim studentima. Zapravo pomažem obučavanju sljedeće generacije filozofa, i to ne samo u Britaniji nego

i u ostatku svijeta budući da su otprilike polovica poslijediplomskih studenata na Oxfordu iz inozemstva (uključujući i dvoje iz Hrvatske). Od profesora se očekuje da igra neku ulogu u akademskom vodstvu, što uključuje administrativni rad, ali i da predstavlja primjer u istraživanju, pisanju i debati. Moj doprinos može biti i u predstavljanju Oxforda u drugim zemljama, kao što to činim sada: jučer (09. 10. op. ur.) sam održao predavanje na mladom i živom Odsjeku za filozofiju u Rijeci, danas sudjelujem na vrijednom međunarodnom simpoziju o spoznaji i interpretaciji na Institutu za filozofiju u Zagrebu.

- **Možete li opisati način života i rada na oxfordskom sveučilištu, koje je jedno od najjačih filozofskih i znanstvenih središta na svijetu?**

Oxfordsko je sveučilište engleska institucija poput kriketa; notorno ju je teško objasniti nekome tko nije u njoj rođen. Student ili nastavnik pripadaju jednome od četrdeset koledža, što ima neke prednosti srednjovjekovnog samostana, a bez ograničavajućeg načina života. Dodiplomski studenti žive u koledžu i ondje imaju tjedno tutorstvo, što tipično uključuje dva studenta koji provode sat vremena sa svojim nastavnikom u koledžu, raspravljajući pitanja potaknuta esejom koji je netko od njih napisao. Koledži djelomice tvore sveučilište, no zapravo je sveučilište ono koje organizira predavanja i ispite, a ne koledži. Što se tiče ovoga potonjega, studenti se još uvijek moraju oblačiti u crno i bijelo, s kapama i togama, čak i kad im se provjerava znanje o najnovijim dostignućima. Moja je katedra na New Collegeu, koji je bio nov 1379. Poslijediplomska nastava organizirana je nezavisno od koledža, tako da su mi te komplikacije manje važne. Općenito, najveća je korist od obrazovanja u Oxfordu visok stupanj pozornosti svakom pojedincu.

- **Vaša su glavna područja zanimanja logika, filozofija jezika i epistemologija, najpropulzivnije discipline u suvremenoj filozofiji. Koje je Vaše mišljenje o sadašnjem stanju istraživanja u tim disciplinama? U kojem se smjeru kreće suvremena (analitička) filozofija?**

Analitička se filozofija sve više specijalizira; toliko mnogo treba pročitati o svakom predmetu da jedna osoba ne može pratiti sve u mjeri u kojoj je to bilo moguće prije pedeset godina. Napredak se odvija korak po korak u duhu kooperativne rasprave koja podsjeća na znanost; ovo nije doba za to da usamljeni genij čini revolucionarne geste: oni koji slijede taj romantični model proizvode samo isprazne i nevažne riječi. Velik je dio logike danas visoko tehnički rad, koji se često vrši na odsjecima za matematiku ili računarsku znanost. No filozofska logika također je u procvatu jer mnoga pitanja koja se čine najjednostavnijima, a za koja se jednom mislilo da su definitivno riješena, ostaju otvorena. Na primjer, trenutačno me zanima ima li ideja "apsolutno sve" smisla ili umjesto toga propada u paradoks. U filozofiji jezika mnoga od najzbudljivijih dostignuća proizlaze iz zajedničkog rada filozofa i lingvista, koji otkriva skrivenu strukturu naših običnih načina go-

vorenja i mišljenja. O epistemologiji – teoriji znanja – moje je mišljenje pristrano jer tu granu filozofije pokušavam preorijentirati tako da kao svoje polazište uzima ideju samog znanja te da je upotrebljava za objašnjenje drugih stvari (kao što je opravdanje vjerovanja), a ne obrnuto, što je bila tradicionalna tendencija. Kao nešto veoma važno trebam spomenuti golem razvitak analitičke filozofije diljem kontinentalne Europe posljednjih dvadeset godina. Kad sam se počeo baviti filozofijom, kontinentalnom europskom filozofijom dominirali su pokreti kao što su hermeneutika, fenomenologija, marksizam i postmoderna, osim ondje gdje je dominirala jednostavno povijest filozofije. Iako nijedna od tih tradicija nije posve mrtva, brzo rastući broj mladih filozofa diljem kontinenta radi u analitičkom stilu, često na visokoj razini. Znakove takve promjene vidim i u Hrvatskoj. Nadam se da će analitička filozofija u kontinentalnoj Europi postati ravnopravan partner analitičkoj filozofiji u engleskom govornom području, kao što je to bilo prije puštošenja uzrokovanoga nacizmom.

- **Suvremena filozofija jezika i semantika nisu zamislive bez fregeovsko-russellovske tradicije. Kako ocjenjujete njezino značenje s obzirom na najnovije trendove?**

Vaše je spominjanje Gottloba Fregea ovdje prikladno jer je on bio njemački matematičar koji je također bio jedan od začetnika analitičke filozofije. On nam predstavlja nepremašen uzor jasnoće i strogosti argumenta koji ostaje jednako toliko relevantan koliko je uvijek i bio. Neki ljudi smatraju te kvalitete neprijateljima odvažnosti i imaginacije u filozofiji, no zapravo stvari stoje obrnuto: upravo pisanje na Fregeov način pretpostavlja odvažnost jer ako netko čini pogreške, one su veoma vidljive: nejasnost je za one koji se boje da će se dokazati kako su u krivu. Kad netko radi u stilu Fregea i Russella, potrebna je i imaginacija da bi se testirale hipoteze misaonim pokusima i izmišljenim znanstveno-fantastičnim primjerima. Na više tehničkoj razini, Frege je izumio formalan jezik za izražavanje misli na način koji njihovu logičku strukturu čini jasnom, a on i Bertrand Russell pokazali su kako ga upotrebljavati u analiziranju svih pitanja. Njihov utjecaj na najbolju analitičku filozofiju ostaje dubok. U odnosu na problem koji sam ranije spomenuo, problem izraza “apsolutno sve”, Frege je više od ijednog filozofa taj pojam učinio središnjim za logiku, a Russell je pokazao kako on lako može dovesti do paradoksa i proturječja, pa ja tako radim na problemu koji su oni definirali.

- **U Vašoj knjizi *Knowledge and Its Limits* (2000) iznijeli ste inovativnu teoriju znanja. Možete li sažeti njezine središnje teze?**

Njezin je glavni slogan “znanje prvo”. Najveća razlika između znanja i vjerovanja jest to da postoje neistinita vjerovanja, ali ne postoji neistinito znanje – samo neistinito vjerovanje da se ima znanje. Upravo nam znanje, a

ne tek vjerovanje, omogućuje da se ispravno ophodimo sa svijetom i da čak preživimo. Smisao posjedovanja uma jest imati znanje, ne samo imati vjerovanja. Knjiga daje skicu uma prema kojoj je znanje na neki način najvažnije mentalno stanje. No često smo u krivu oko toga znamo li nešto, što znači da smo često u krivu o našim vlastitim mentalnim stanjima. Argumentiram da su takve granice za znanje o sebi pa čak i za znanje o onome što je racionalno misliti neizbježne. Upravo nam obilježja znanja koja nam omogućuju da znamo neke stvari priječe da znamo druge. Iako se čini da bi ideje znanja i puke vjerojatnosti mogle biti suprotne, argumentiram da na neki način one trebaju jedna drugu te da se matematički račun vjerojatnosti može integrirati s filozofskim shvaćanjem znanja.

- **U Vašoj ste se knjizi *Vagueness* (1994) bavili problemom pojmovne nejasnosti i logičkim paradoksima te ste i iznijeli neka rješenja za te trajne filozofske probleme. Možete li ih rekapitulirati?**

Problem pojmovne nejasnosti započinje s paradoksom hrpe, koji su otkrili stari Grci. Zamislite hrpu pijeska. Oduzmite jedno zrno s vrha. Je li to što je ostalo hrpa? Čini se da je očit odgovor “da”, jer jedno zrno čini tako malu razliku. No sada postupak ponavljajte uvijek iznova. Argument vam nastavlja govoriti da još uvijek imate hrpu. No budući da je prvobitna hrpa sadržavala samo konačno mnogo zrna, na koncu ne ostaje ništa, pa tako nema hrpe. Problem uključuje nejasnost pojma hrpe. Klasična logika – logika Fregea i Russella – zasniva se na pretpostavci da je svaki iskaz ili istinit ili neistinit, a ne oboje, što se zove načelo bivalencije. Većina je filozofa mislila da bivalencija pada kod nejasnih pojmova pa stoga da bi trebao neki drugi način primjene logike na pojmovno nejasan jezik. Budući da zapravo nijedan jezik nije savršeno precizan, implikacija bi bila da se naše najbolje razvijene logičke teorije ne primjenjuju ispravno na većinu zaključivanja koje ljudska bića aktualno izvode. U knjizi sam zapravo argumentirao da nijedan od alternativnih pristupa pojmovnoj nejasnosti – na primjer, *fuzzy* logika – ne rješava stvarno problem, te da je ustvari klasična logika na koncu primjenjiva čak i na pojmovno nejasne jezike, jer je bivalencija ispravna, a nejasni pojmovi imaju zapravo oštre granice: mi samo ne možemo znati gdje one leže – još jedna granica za znanje. Argument ovisi o onome što se naziva pojmovnom nejasnošću višeg reda, što uključuje granične slučajeve graničnih slučajeva. Netko je rekao da postoji generacijski jaz između starijih filozofa, koji smatraju da je moja teorija pojmovne nejasnosti previše luda da bi je se uzelo ozbiljno, i onih mlađih, koji je smatraju očitim polazištem za prihvaćanje ili osporavanje.

- **Čime se trenutačno bavite?**

Spomenuo sam svoj rad o “apsolutno svemu”. Prošlog sam mjeseca završio dug članak o ulozi intuicija u filozofiji. Analitički filozofi skloni su

pozivanju na intuicije kao nadomjestku za pozivanje na zdravorazumsko znanje jer se boje da će zvučati naivno. Jednom sam čuo jednog filozofa kako kazuje da ima intuiciju da teži više od jednoga kilograma. Sigurno je da postoje pouzdaniji načini da se izvažemo od intuicije. Također radim na više tehničkim člancima u logici. Ima mnogo komentara na moju knjigu o znanju, na koje sam obvezan odgovoriti. Sviđa mi se održavati pet ili šest raznovrsnih projekata u istovremenom odvijanju, tako da kad jedan zapne, mogu neko vrijeme raditi na nekom drugom.

- **Prema općem mišljenju suvremena je britanska filozofija primarno orijentirana na pojmovnu i jezičnu analizu, dok u SAD i Australiji prevladavaju naturalistički i pragmatistički pristupi. Postoji li, prema Vašem mišljenju, takva suprotnost između “britanskoga” s jedne te “američkoga” i “australskoga” pristupa s druge strane. Ako da, koji su razlozi za to?**

Te razlike još uvijek u nekoj mjeri postoje iako su manje izražene nego što su bile i smanjuju se. Mogu se povezati s većom ulogom humanističkih znanosti u obrazovanju većine britanskih filozofa ili ponešto tehnokratskom začinjenošću nekih aspekata američkog društva. Obje krajnosti smatram pomalo smiješnima. Pojmovna i jezična analiza u uskom tradicionalnom smislu iznošenja definicija nije bila osobita plodna u filozofiji, mislim, zato što se obični pojmovi ne izgrađuju poput modela izgrađenih iz kocaka za slaganje. Naturalistički i pragmatistički pristupi naginju sirovom filistejstvu koji prilično precjenjuje mogućnosti svođenja fenomena višega reda na one nižega reda – na primjer, romana na papir i tintu. U filozofiji moramo upotrebljavati sve naše znanje, i humanističko i prirodnoznanstveno. Predmet je već dovoljno težak: nema smisla odbaciti polovicu naše dokazne građe.

- **Konačno, Vaš *curriculum vitae*, bibliografija i pregled Vaših tekućih aktivnosti vidljiv na internetu pokazuju izniman intenzitet Vašega filozofskog rada. Kako provodite Vaše slobodno vrijeme.**

Ima ga manje nego što bi bilo poželjno. Dio njega provodim u ovom dijelu svijeta. Moja partnerica, Ana Mladenović, pijanistkinja, ima obiteljsku kuću na Korčuli, gdje smo se divno proveli ovoga ljeta s mojom djecom. Planinarim kad mogu, prošle godine u Sloveniji. Filozofija me odvela na svakovrsna mjesta koja inače nikad ne bih mogao vidjeti, kao što su Iran i Tajvan, i omogućila mi da ih vidim inteligentnim očima tamošnjih filozofa.

Razgovor vodili
Zvonimir Čuljak i Davor Pećnjak